

Sørum-Speilet

I dette nummeret:

**På kryss og tvers i Sørum (12):
Oldtidsveger og gravhauger på Valsmoen og Smieåsen**

**Kristian Lieungh:
Oppvekst på Melvold i Frogner i mellomkrigstida Del 45:
Engejordet**

**Sørum i 1743 (5):
Vilt og insekter**

**Palmar Arnfinn Huse:
Slektsforskning – en spennende oppdagelsesferd**

<http://sorum.historielag.no>

org.nr. 984 252 994

Kjære medlem,

Dersom du er blant dem som er interessert i slektsforskning, har vi en god nyhet til deg: Onsdag 13. september blir den første samlinga i slektsgranskingsforumet til Blaker og Sørum historielag arrangert på Biblioteket på Sørumsand.

Det er Palmar Huse som har påtatt seg å dra i gang forumet, og det er vårt håp at flest mulig av dere som driver aktivt med slektsgranskning setter av denne kvelden. Tanken er å drøfte hvordan slektsgranskingsforumet skal organiseres. Hvor ofte skal en møtes? Skal det velges et arbeidsutvalg som står for sammenkalling og tilrettelegging? Skal det inviteres innledere, eller er det viktigste for de fleste å legge fram sine egne prosjekter og få hjelp av de andre til å løse eventuelle problemer? Vi vet at det blant våre medlemmer finnes flere svært erfarne slektsgranskere, og oppfordrer kanskje særlig dem til å komme til biblioteket denne kvelden.

Så langt tilbake som til 1100- og 1200-tallet er det vel de færreste slektsforskere som kommer når det gjelder å sette navn på sine forfedre. Genealogen Hennig Sollied forsøkte imidlertid gjennom noen kritiske artikler i Norsk Slettshistorisk Tidsskrift under okkupasjonen å rette søkelyset mot slektsforholdene i noen av våre fremste adelslekter i middelalderen, blant dem Sudreimsætten. Fordi disse artiklene ikke er allment lett tilgjengelig, trykker vi dem nå som serie her i Sørum-Speilet.

For deg som ikke legger plan på fullt så lang sikt, kan vi invitere til dugnad på Slora mølle lørdag 10.juni klokka 09.00. Meld deg på til Dag-Einar Hellerud på tlf. 6382 8776.

Om torsdag 15. juni kan vi følge Leif Mathisen på rusletur langs Skjeabekken fra Prestegarden til Berg og tilbake. Frammøte på Sørum skole klokka 18.30.

St. Hansaften fredag 23. juni er du velkommen til å feire St.Hans med Vølneberg Vel ved Vølneberg skole fra klokka 19.00. Ta med bord, stoler og grillmat.

Samme sted arrangeres olsok-feiring lørdag 29. juli klokka 19.00. Grillen er varm fra klokka 18.00. Se egen notis inne i bladet.

Vi ønsker alle våre medlemmer en riktig god sommer, og håper at dere kommer dere ut på tur i Sørum i sommer.

Artikler nr. 3 – 2006 – 12. årgang

På kryss og tvers i Sørums (12)

I åras løp har historielaget arrangert mange rusleturer til forskjellige kulturhistoriske steder i bygda. Guide på svært mange av turene har vært Leif Mathisen. I nummer 4/2004 av Sørums-Speilet startet vi en artikkelserie der Leif Mathisen presenterer noen av disse turene. Tanken er naturligvis at lesingen kan friste til å oppsøke stedene med familie og venner også uten guide fra historielaget. Denne gang viser vi veien til

Oldtidsveger og gravhauger på Valsmoen og Smieåsen Borgen

Både Valsmoen og Smieåsen er verdt et besøk. På Valsmoen er det minst 20 større og mindre gravhauger og fire oldtidsveger. En av oldtidsvegene, som går fra Haldenvegen ved Bjørkely, består i siste delen av en flott hulveg. Denne vegen går også forbi den største og mest praktfulle gravhaugen i området.

Oldtida i Norge regnes stort sett å ha vart fram til omkring år 1000. Disse vegene har i hvert fall vært i bruk før vikingetida. Oldtidsvegene har tydeligvis hatt forbindelse med Glomma, som var en viktig ferdselsåre. Båtene har vel blitt landet i evjene nedenfor Bingengårdene og derfra har oldtidsvegene gått over Bingen og inn på Valsmoen. Over Bingen har faret etter hvert forsvunnet etter pløying og harving gjennom lang tid. På Valsmoen ligger vegene stort sett intakte. Det arbeides nå med rydding og merking av stiene.

Det gamle navnet på Sørums var Skaun, som betyr noe som er vakkert. Skaun var delt i østre og vestre Skaun, antakelig med Rømua som skille. Senteret i østre Skaun var antakelig i området prestegarden/Sørumsgardene. Det gamle navnet på prestegarden var Husaby, og var kongegods. Navnet Huseby er bevart i en gard som i sin tid ble skilt ut fra prestegarden. På denne garden ble det for noen år siden funnet rester etter en jernaldergård.

Gravhauger fra vikingetida

Gravhauger ble ofte plassert i nærheten av viktige ferdselsårer. Når en ser gravhaugene på Valsmoen i forbindelse med oldtidsvegene og det gamle kultsenteret i østre Skaun, er antakelig det forklaringen på at det er så mange gravhauger på et relativt begrenset område.

Gravhaugen gjenspeiler den avdødes status i samfunnet. Rike mennesker fikk med seg mange praktfulle ting og våpen, ofte også hunder og hester og også trelles. Både rike og fattige fikk med seg mat og drikke i graven. Overgangen til dødsriket var en lang reise, og de måtte ha proviant. Gravene lå nær gardene, slik at man kunne ha god kontakt med den døde.

Kvinnene kunne få med seg glassperler og andre smykker, hornkammer, nøkler, klebersteinskar og annen kjøkkenredskap. På grunn av de verdifulle gjenstandene som ble lagt i graven, har det vært gravrøvere som har spadd i haugene for å finne verdigjenstander.

Smieåsen på Borgen

På Smieåsen på Borgen er det også flere praktfulle gravhauger. Det enkleste er å gå opp mellom smia og hovedvegen til Rånåsfoss. Det er tydelig også gravd i disse haugene. Det ser ut til å være rester av en oldtidsveg også i dette området.

Leif Mathisen

Rusletur langs Skjeabekken

Vil du oppleve en rusletur med Leif Mathisen, kan du allerede torsdag 15. juni møte opp ved Sørums skole. Derfra vil vi gå over riksveien og langs Skjeabekken til Berg. Ta med solid fottøy, og gjerne også en kaffeskvett og noe å bite ti. Leif legger alltid inn en pust i bakken i turene sine.

Å delta på rusleturene er gratis, og de er naturligvis åpne for alle, enten du er medlem av historielaget eller ikke. Særlig er vi opptatt av å få trukket yngre deltakere med på rusleturene. Det er en fin måte å kombinere naturopplevelser med å føle det historiske suset fra Romerikes eldste kulturlandskap på.

Red.

Markér olsok på Vølneberg

Lørdag 29. juli klokka 19.00 arrangerer Sørum Bygdekvinnelag og Blaker og Sørum historielag olsoksamling på Vølneberg skole. Grillen er varm fra klokka 18.00, så ta med deg stoler, bord og grillmat og kom til Vølneberg skole.

Vevstua, linpresseriet, gamleskolen og redskapssamlinga vil være åpne for nysgjerrige besøkende. Kaffe, kringle og mineralvann kan kjøpes.

For å lose oss trygt gjennom en tradisjonell olsokfeiring, kommer Steinar Tosterud med sitt trekkspill. Kommer du?

Dersom det blir regnvær, vil arrangementet finne sted i nyskolen på Vølneberg. **Trygve Sæther**

Gaver til historielaget

Det startet egentlig med at Kjell Boy Næss fra Aurskog kom til gamleskolen på Vølneberg for å se om vårt gamle orgel kunne repareres. Da dette måtte ta litt tid, tilbød han oss i stedet et orgel fra en musikkforretning i Oslo. Vi sa takk til det, og takker også Kjersti Østnes Eggum for at hun hentet orgelet i Oslo

Fra Reidun Altenborn på Frogner har vi mottatt seks bøker med ca. 300 slagere, sanger og viser fra 1942 til 1967, samlet av hennes mann Halfdan Altenborn, som nå er død. Han var født på gården Nordre Romsås i Ullensaker i 1919. I 1953 stiftet Reidun og Halfdan Sørum Underholdningsklubb, som de drev fram til 1977. Halfdan var en stor gledesspreder med sin sang og musikk. Kommer du til Vølneberg olsok, får du høre noen av sangene framført av Steinar Tosterud. **Trygve Sæther**

Dugnad på Slora mølle

Lørdag 10. juni klokka 09:00 ønsker vi interesserte medlemmer i historielaget velkommen til dugnad på Slora mølle. Vi vil rette opp noen bærestolper. Men kan også tilby lettere ryddeaktiviteter i området rundt mølla. Ta med matpakke og ha en trivelig dag ved Slora.

Oppvekst på Melvold i Frogner i mellomkrigstida

Del 45: Engejordet

Hjemme hadde vi et jorde som lå mellom skogen og Leirelva, og det kalte vi Engejordet. Det var omtrent to kilometer fra gården og dit ned, og det meste av veien var både kronglete, bratt og tung. Når vi skulle kjøre hjemmefra og dit, gikk veien først rundt det meste av hagen vår, videre opp en bakke og over gårdsplassen til naboen. Derfra gikk den bare på naboens grunn til vi var fremme på jordet. Fra nabogården fortsatte veien nedover en svært lang og bratt bakke mot Leirelva. Så svingte den nordover langs elva, men i god avstand fra den. Videre gikk den bort til ei bru over en en liten bekk og på den andre siden av den var ei bratt bakkekneik. På toppen der begynte en ganske flat strekning hvor det var dårlig bønn med myraktig jord. Der var det ofte veldig bløtt og svært vanskelig å få drenert ut vannet. Resultatet var naturligvis at i regnfulle somre og høster var veien så bløt at det praktisk talt ikke var framkommelig med lass verken med høy eller lo. Verst var det i regnfulle høster. Det hendte faktisk mer enn en gang at loa på Engejordet var tørr, men bare måtte stå der inntil videre på grunn av den oppbløtte og dårlige veistrekningen. Det var virkelig ergerlig og leit.

Når den dårlige veistrekningen var tilbakelagt, kom vi endelig fram til leet til vårt eget jorde og inn dit. På den høyre siden der var det ei bratt li opp mot naboens skog. Den lia fortsatte bortover til vår skog og ble høyere og brattere etter hvert. Den var svært tungbrukt, og i 1930-åra ble den lagt ut til beite.

På venstre side helte terrenget nedover mot et bekkedrag med lave bratte skrenter. På den andre siden av bekken var det en slette som gikk bort til elvektrattet og langs dette i omtrent 300 meters lengde.

Opprinnelig var hele jordet omtrent 40 mål, men etter at den bratteste lia var lagt ut til beite, var det mellom 30 og 35 mål tilbake som vi brukte som jorde.

Omtrent midt på området, nede i dalsøkket, lå engelåven. Denne bygde far like etter at han overtok gården aller først på århundret, i 1907 eller 1908. Låven var ganske stor, og hadde en slak kort låvebru på langsiden mot syd, og der var det vanlige dobbeltdører. På nordsiden var det også dobbeltdører for utkjøring, så det var alstå bare å kjøre ut igjen der uten å behøve å snu oppe på låven. Den låvebrua var veldig bratt, og hestene hadde mer enn nok med å holde igjen tomvogna utover der.

På grunn av den lange og vanskelige adkomsten til Engejordet, hadde vi mest mulig voll der. Når vollen ble for gammel, måtte det pløyas opp et passende stykke og høstes korn der i to eller tre år. På vollpløya ble det bestandig sådd havre, og siste året ble det sådd bygg med gjenlegg, og da ble stykket alltid gjødslet. Vinteren forut måtte det derfor kjøres ganske mange gjødsellass dit ned. Det ble kjørt vendinger med to hester, men på grunn av den lange veien var det naturligvis et tidkrevende arbeide. Gjødsla måtte heller ikke være for bløt, for da ville den renne framover i sledekassa og ned i bena på hestene utover den lange bratte bakken. Etter noen dagers kjøring var det da vanligvis blitt gjødsel nok der nede, og godt var det, for det var et plunder med hele kjøringen.

Når slåtten på Engejordet var unnagjort og alt høyet hang på hesjer, var det bare å vente på høytørk. På grunn av den lange og tunge veien ville det gå alt for sent å kjøre høyet direkte hjem med det samme. Det var nettopp derfor utelåven der nede var blitt bygget. Dit var det jo svært kort vei og kjøring med to hester gikk fort og greit inn der. Når vi skulle hjem til middag og kvelds, tok vi bestandig med oss lass på hver vogn for å få høyet hjem med det samme.

Enkelte år kunne det være så mye høy der nede at låven ble helt stappfull. For i det hele tatt å få plass, måtte det kjøres ekstra vendinger direkte hjem. Til det gikk det jo mye tid.

Utpå ettervinteren, når det var blitt bra plass i låven hjemme, var det tid for å kjøre høyet fra engelåven. Da tok vi forstillingen

og bakhjulene av to høyvogner og satte selve vognene på geitdoninger. Der ble de festet med trossene til doningene og stod støtt og fint.

På endeveggen på øversiden i engelåven var det en stor luke, og der ble høyet gaflet ut i doningene, som stod på yttersiden inntil veggen. Når lasset var fullt, la vi på en bennestang slik som vi gjorde når vi kjørte høy om sommeren.

Høykjøringen fra engelåven tok mange dager, og var det mye snø, ble det for det meste også en del snømåking for å komme fram. Dit ned kjørte vi aldri med snøplog.

I 1954 ble det bygget nytt redskapsskjul hjemme på Melvold, for det gamle var blitt både gammelt og dårlig. En stor del av de materialene som ble brukt der, kom fra engelåven, som ble revet. Det ble blant annet brukt alle panelingsbord og også mye firkant i diverse dimensjoner. Låven hadde i grunnen utspilt sin praktiske rolle, og var også etter hvert blitt noe dårlig, og var bare å rive.

Ingen ante vel heller den gang at E6 skulle komme til å gå akkurat der hvor låven stod. Tilfellet ville altså at låven måtte blitt fjernet likevel. Brua over Leirelva kom over i sydenden av sletta og hele jordet ble tatt av veivesenet. På den måten er alt der nede blitt helt forandret. Hvem kunne vel for 60 år siden ha tenkt seg at her skal E6 gå med tiden. Om noen hadde sagt det den gang, ville det ha vært som det reneste eventyr som ingen ville ha trodd på.

På sett og vis er det vel godt at det er blitt en forandring, for i dag hadde det ikke vært mulig å drive slik som vi gjorde den gang, selv med hjelp av traktor.

Det finnes dessverre ikke noe nærbilde av engelåven, for det tenkte ingen på å ta mens den stod der. I det siste har jeg fått tak i bilder som er tatt fra nokså stor avstand, og det er jo bedre enn ikke noe.

Etter at låven var revet, og før veivesenet begynte med grunnarbeidet der, tok jeg heldigvis et bilde fra skogkanten på oversiden av jordet. Det viser området der låven stod, og også der hvor brua over elva ligger i dag og veien på begge sider av den.

En må ha lov til å si at det har foregått en veldig og utrolig stor forandring av terrenget i hele området. De som ikke var kjente der tidligere, kan ikke på noen måte tenke seg hvordan det så ut da.

Det er tross alt godt å tenke på at det slitet som bruken av Engejordet medførte for hester og folk for alltid er over.

Kristian Lieungh

Fullt hus på Valstad Café

30. mars hadde Folkeakademiet i samarbeid med Blaker og Sørums Historielag invitert Beathe Frostad fra Fortellerhuset i Oslo og Sørums egen Åsmund Huser til å fortelle historier og eventyr på Valstad Café.

Lokalet var fullt, og Beathe og Åsmund førte en engasjert og intenst lyttende forsamling gjennom fortellinger og eventyr med temaer fra hele verden. Denne kvelden møtte vi for eksempel fortellinger både fra Kaukasus og fra Norge, og vi opplevde at det allment menneskelige er både dramatisk, grusomt, vakkert, morsomt og klokt – både feminint og maskulint.

Fortellerhuset, der Beathe Frostad er fast engasjert, formidler fortellerkunst og fortellerteater. De fortellerne som arbeider der, lager forestillinger med fortellinger, eventyr og myter fra hele verden. De holder også kurs i muntlig fortelling og formidler levende fortelling i skolene. Fortellerhuset utarbeider stadig nye flerkulturelle prosjekter, for eksempel rettet mot flyktninger og flerkulturelle miljøer.

Interessen for levende fortelling er stor, ikke minst hos barn og ungdom. Kanskje som en motvekt til den hurtige og voldsomme flommen av bilder og informasjon som møter oss hver dag. Den levende fortellerformen gir oss mulighet til å fordøye inntrykkene der og da, og vi får anledning til å skape våre egne indre bilder og lage våre egne fortellinger. Dette er noe alle liker å oppleve.

Folkeakademiet vil satse på flere fortellerkvelder og slik gi støtte til at levende fortelling holdes i hevd.

Hildur Roll-Hansen

Sørums i 1743 (5)

Vi vil i Sørums-Speilet trykke de mest relevante svarene fra den undersøkelsen Danske Kanselli i 1743 sendte ut til embetsmenn i Danmark-Norge. I dette nummer er det spørsmål 12 som blir besvart.

12. Hvad slags vildt, firføddet og fuglevildt, om i stor mengde og hvilket i største? Det samme om insecter?

I stiftsamtmann Fredrik Otto von Rapps besvarelse gis det en meget omfattende dokumentasjon av det ville dyrelivet på Østlandet. Ja, mot slutten av sitt svar må det vel sies at stiftamtmanden går litt ”utenom oppgaven” i sin beskrivelse av de foregående uår og sin takknemlighet for den hjelp som hadde kommet fra Danmark. Selv om ikke alt knytter seg til dagens Sørums, har vi valgt å presentere svaret i sin helhet:

”J de fire øverste og i fieldene liggende fogderier falder følgende dyr: firføddet ædeligt wildt er elsdyr, reensdyr og harer. Elsdyr er rarrere at faae end reensdyr, harer findes overalt hvoraf deels aaringer faaes nogenledes og deels mindre.

Firføddet uædeligt wildt ere biørne hvoraf vel findes udi alle præstegield i det gandske amt, men langt fra iche i saa stoer mængde so af ulve, eller som de overalt i amtet kaldes graabeene og paa sine stæder skrubber, laas som ellers kaldes gouppe, deraf ere 3de slags, sc. ulve-, ræv- og kattedgoupe, men ingen af sorterne findes j nogen mængde, og derfor jkkun faae gange fanges, kattedgoupe som den mindste er den rareste og dyreste, refsgruppen dernæst, og ulfsgruppen der er størst, den ringeste.

Ræve, hvide og røde, de røde ræve findes der mange af men de hviide, hvilcke har tyndere skind, ere gandske faae.

Hermelin findes der mange af i fiellbøydene hvor de kaldes røyskater, haver om winteren hvidt skind og om sommeren graatt skind paa sig. Den er iche duelig uden naar den fanges om winteren, af dislige skind ere eendeel aaringer i mængde at faae,

men de fleeste aar kand ingen synderlig kvantitet bekommes.

Ekorn findes alle vegne, og hvoraf een temmelig mængde plejer aarlig fanges, men uden nogen synderlig fordeel, thi 1 skind selges for 1 skilling. Maar findes wel paa de stæder som skoug er, men iche mange, hvorfore og faae bliver skutt eller fangen, og ere de som bekommes om sommeren iche saa smukke eller haarfaste, som om windteren.

Græflingen findes og paa wisse stæder, men dog iche saa at mand kand sige de falder i mengde.

Ved biørnen som er anført blant de uædelige dyr er dette at observere:

At de iche er saa aldeles uædelige, effterdi skytterne, som offtteste wircker kiøddet eller flæsket af biørnene, og berømmer det for een goed spiise. Helst bruges de saaledes naar de skydes om vindteren mod waaren udi sin windterleje eller strax naar de deraf udgaar, hvilket fornemelig skeer paa saadan maade, at naar de om høsten tilforn eller i begyndelsen af windteren naar noget snee er kommen har taget sin windterleje som kaldes biørnehie, da bliver de indringet, idet at skiøtterne, naar de overkomme slagene effter dem, eller biørnernes fodspor, følger de samme spor effter, og deraf fornemmer om de igien er udgaaet af det stække skoug de er udi, finder de da at de er udi een vis circumference, lader de dem der, indtil som bemelt, om waaren forblive, da de er nogenledes forsichret om at weje eller skyde dem, helst naar de have biørnehunde, og de biørne som den tiid faaes ere gemeenligen gandske feede, og meere reenlige til at spises end effter at de har faaet aadsler, og andre ting at fortære.

Af ædelige fuglewildt findes tiur og røj, uhrhaner og høner, hierper, fieldgierper, ryper, 2de slags, sc. lierryper, det er de som søger lierne eller dahlerne hvilche ere de største, og skareryper, som iche giærne lader sig finde uden oppe i biergene og fieldene, det ere de mindste. Begge slaug ere om windteren beklædde med hvide fiære og om sommeren med brune og sorte.

Wilddue, trost eller kramsfugle ere 4re sorter, sc. sort, og 3de slags graetrost, som ere fieldtroste, andre saakaldede graatroster og maaltrost hvilche om sommeren fløjte meget angenemt, og ere delicate til at spiise, helst seen høstes, naar de ere fede. Wold og myresnipper, stær, sprf, graa og guele sneefugler, dumpaper, kornskriger og nøddeskriger, jøg som om sommeren findes, holdes for een delicat spiise, men det er meget skielden nogen vil skyde den og faae vil spiise den.

Ædelige wandfugler ere hafaarer, som skal være af skikkelse som een and dog mer feed og af smak gandske em.

Ender af mange slags hvorblant pechasiner og snipper, saasom korn og stockender, dukkeender, fiskeender, krickender og lortender. De indfinder sig ved alle wandaabninger ved foraaretz tiider, og ungefæhr sidst in majo begynder at ligger unger, da der rart sees nogen i wandene, førend in julio naar de med deres unger forsamle sig der, og altsaa er det om waaren og høsten den bæste tiid som noegen ender kand faaes.

Uædelige fugle findes ørne 2de slags, som kaldes field og fiskeørne, hvoraf de første nemlig fieldørne ere meget skadelige til at ødelegge harer og aldslags fuglewildt, item unge faar eller sauger samt killinger, høns, giæs og deslige, men fiskeørnen søger fornemelig effter fisk wed wandene og naar den stikker sig op i wandene.

De saakaldede fiskemaager, eller som paa eendeel stæder kaldes fisketærner, forsyner sig og med fisk fra wandene, men jeg troer iche de kand giøre den synderlig skade effterdi det er een liden fugl. Men derimod lommen som findes i alle wande, holdes for at wære meget skadelig, da den baade er meget stoer og graadig effter fisk.

Falcke findes og, men iche i nogen mengde, de søge mest deres tilhold øverst i fieldene. Høge, stoere og smaa sprvehøge, de stoere høge besøger jefnlig de gaarder hvor de formeener at wære høns og tamme dyr, og naar de ikke passes, giør de som tieste skade, spurfhøgen formaar iche at tage

de voxne høns, mens nærer sig med
smaafugle, og iblant kand borttage een
hønsekylling.

Steenugler, ugler, fieldugler,
nattugler, som skal være det samme som
kattugler, rafne, krager, skader,
skougsskriker, foskaller, strandwiber,
talgoxer, kiødmeis, hakkespit, svaler, 2de
slags nemlig fieldsvaler og hussvaler,
linærler, kongebider, sidsiker, jridsker,
steiglisser, og lærker, kajer, finder og paa
wisse stæder men dog iche paa alle.

Insecter ere mangfoldige slags, og
flere end mand kand nafngive, af de som
ere bekiendte findes følgende:

Saasom orme adskillige slags, sc.
bueorme, staaforme, hugorme, snoger,
fiirbeener, wandorme, store og smaa,
fierfitzler, padder, graae og rødspetted lop,
frosk eller frøer, muldwarp, wandmuus og
wandrotter, ere 3de trende slags, wand-,
huus- og skougrotter og muus.

Jordsneigler og wandsneiler eller
jgler, hvilche sidste bruges til at sette paa
legemerne for at udsue usundt blod.

Saa er og udi wandet i smaa bækker,
brynde eller dammer et slags kaldes
wastrold, der er smale og ungefæhr een half
finger lang, og sorte af couleur, af hvilche
der siges, at creaturene naar de faaer dem i
sig skulle henstyrte, om iche forekommes
ved noegenslags raad.

Desuden haves adskillige slags
smaaorme, som ellers kaldes marcher sc.
agnemarker, siges at nedfalde ved regn,
findes mest i feed jord, og bruges til at sette
paa fiskekroge, hvormed endeel sorter
smaafisk opmedes. Skondorme, sodmarker
som begge holdes for at være giftige,
kaalorme som fortærer kaalen naar den ej
jefnlig af plukkes.

Endnu krybende myhrer sc.
hæstemyhrer, tuemyhrer, sandmyhrer,
ædermyhrer og æderkopper.

Flyvende ere fluer, spyefluer, af hvis
spye, udi kiød, fisk og deslige som gjemmes
nogle dage usalted genereres marck om
sommeren.

Mangfoldige slags sommerfugler,
græshopper baade grønne, sortagtige og

nogle med røde laar, klæg og blindklæg,
skougfluer og hæstefluer, øyen eller
ørenstikkere, flyvemyg, marlehøner,
guldhøner, wæggesmeder, torddyfler eller
skarnbasser, hvilcke giærne om sommeren
findes i hæste og koemøg, hvor af de og
sluttelig genererer, homle, wæfs og
mehæncker som ellers kaldes myg, for uden
anden smaa og adskillig flye eller myg, som
icke kand betaignes med noget nafn, baade
fordi de ere overmaade utallige og smaa at
de knap kand sees.

Widere befindes et slags fluer j
fieldene, og iche anden stæds kaldes
dyerfluer hvilche sielden sees, og iche
weigrliget er særdehles warmt og stille.

Saa er der om sommeren paa alle
stæder flagermus som paa wisse stæder
kaldes skindwinge der er ungefæhr af
størrelse, som en steilids. Den flyver om
aftenen og natten, men haver ingen fiære
paa sig, thi wingerne bestaar allene af skind.

Foran er anført at i de fire øverste
fogderier til fields skulle forømskrefne dyr
og insecter findes, men derunder förstodes
fornemmelig at udi Hadeland, Land og
Walders, Guldbrandsdahlen, Hedemarchen
og Soller og Østerdahlen findes els og
rensdyr samt ryber eler ryper. Det øfrige er
det same over heele amted, allene der kand
falde noget meere paa et end et andet stæd,
hvilket dog er wandskelig at sige hvor det
mindste eller meste falder.

Det merhwærdigste som wed denne
post falder at anføre bliver 2de slags dyhr
eller insecter, hvilke saavel i henseende til at
de i sig self ere forunderlige, som og j
henseende til den wirchning, og betydelige
følge de foraarsagede ere forskrækkelig at
høre, og iche mindre beklagelig at anføre,
helst for den, som midt i de ellendige følger
disse dyhr bragte af sig maatte høre hele
stiftets klageskrig og ynchelige jammer.

Det eene slags af disse jnsecter ware
orme eller marcher. J Hadeland, Toten og
Walders blefve de kaldte maaloxxer, som i
aaret 1741 begyndtte og continuerede til
effter høsten 1742. Deres overflødighed war
nocksam bekiendt den tiid, og den
adskillighed der war imellem dem car iche

mindre, thi der war nogle 1000de slaug, men alle gjorde dog en wirchning, thi de laae paa jorden overaltbaade paa ager og eng i saadan mængde at man ej kunde fløtte sin foed uden mand trødde paa eendeel deraf, paa wisse stæder vare de saa mange at de krøb ind i husene, og sengene til folck.

At disse orme vare een af Gud os tilsendt retfærdig straf det maa wj bekiende og at de ogsaa gandske fortærende baade korn og græs det er deswærre altfor sand, thi derom bær effterfølgende fuldkommen beviis.

Det andet slags dyr vare lemmer, som jndfant sig i fieldbøyerne i dette amt i een uhørlig stoer mængde, hvilcke ligesom ormene fortærede baade korn og græs. De ware gule som gaaseunger, sorte i nakken, og lidet større end een skougmuus, gandske brede effter deres størrelse bagtil, og hafde den egenskab, at naar de fornume folck komme nær dem begyndte de at giøe ligesom hundewælpe.

Disse dyr ware da iche mindre forskrækkelige end ormene baade i henseende til deres skabning og gierning.

J den tiid maatte den ellendige bonde see paa at disse 2de slags udyr, fortærede det som hand og hans qveg skulle fødes af, hand maatte da i stædenfor at høste sin ager tage hvad hand ejede at kiøbe lifsophold for, deraf flød p^r consequens een dyr tiid, ja een tiid som mand vel kand sige om med propheten Job, ”mon mad iche wære borttagen fra wore øyne, ja glæde og løstighed fra wor Guds huus?”

Her løb da den som tilforn sad i hielpelig tilstand med penge i haanden og ingen mad kunde faae kiøbt, og endelig effterat de hafde faaet og mangelen blef større war de forarmede, og indtet meere at faae, ja heele almuen war da saa arm og ellendig at den eene iche kunde hielpe den anden med den ringeste deel korn. De maatte derfor gribe til mask, som ej heller var meget at faae af. Men det de hafde at hælde sig til war barck af træerne i skoven, den hiemhendtede de, og effter de hafde tørret den, og faaet den maled, aad de den baade i brød og grød, ja creaturernes beene

bleve og maled smaa, og brugt til brød og mad, hvoraf de opholdt livet.

Men hvad som fulgte paa dette er lætt at slutte, saadan ellendig føde gjorde og ellendige mennsker. Ligesaa lidet kræfter som der war i maden, ligesaa lidet kræfter blef der i de fleeste mennsker, thi den stoere mængde og almue leed dette og den mindste deel var i den stand at frie sig fra denne ellendighed og jammer.

Her tilslog sig da een usædvanlig svaghed, hvortil før beskrefne hunger og sult var aarsagen, heele huuse laae i saadan tilstand at den eene iche kunde redde den anden, saa den slette tilsyn de hafde og den slette føde de fich greb om sig saaledes at det blef een smitsom svaghed, hvorudi een utroelig mængde døde, og hvorom tabellen i den 18de post om stiftet giver forklaring.

Der seer wj svagheden i aaret 1741 allerede saaledes hafde tiltaget, at henved 3000de mennsker i dette stift var meere døde end fødte, endskiønt almindelig fleere fødes end der dør. Men næstfølgende aar 1742 da tog den for alvor til, hidtil hafde ikkuns den ynderlig fattige lidet, men nu begyndte den rige med den fattige, her tilslog sig da ligesaavel svaghed hos den som ingen mangel leed som hos de der leed hunger og sult, saa mand da kunde see at glæde og løst /: som forhen sagt :\ var tagen fra vor Guds huus.

Thi da kunde ichuns faae søge Guds huus for s[v]aghed og i den stæd at de svage giærne levende wille have søgt Herrens huus maatte de dog døde føres til kierchegaarden, thi i aaret 1742, døde der henved 11.000 mennsker fleerre end der blef fødte, hvilchen usædvanlig mængde døde nochsom giver tilkiende, hvor hæfftig svagheden grasserede.

Midt i dette siffts jammer og elendighed udragte Hans Majestæt sin naades haans, og hialp den trængende med korn. Jeg kand bære widne om mængden, jeg kand ogsaa bære widne om nøden, og jeg kand tillige iche uden med glæde i betenckning af slutningen skrive om de mangfoldige welsignelser der blef udgydet over Hans Majestæts for denne hielp. Men

denne Hans Majestæts faderlige hielp var iche nock, thi hand som skiønnede at den almægtige Guds straf war over landet betænckede, ligesom i Kongernes Bog findes anført, at naar saadan nød som denne tilslaas noget land og hvo da beder saa wil Gud være naadig.

Hand befohl derfor allernaadigst og allerkristeligst, at een almindelig extraordinair bededag til Guds wredes formildelse og pplagens afvendelse skulle over hele stiftet holdes den 21de september 1742, hvilket og skeede med jndbyggernes største devotion. Ligesom da nøden war stoer, saa war bønnen alvorlig og jfrig. Gud lod sig og vores nød gaae til hierte, hørte wor bøn og hialp mit i wor undergang og ellendighed, thi næste aar derefter gaf Gud os et saa frugtbart aar som faae kand mindes. Hver manda og det gandske land da de saa Herrens hielp takkede Gud og prisede wores allernaadigste konges saavel godhed og gafmilhed som hans høypriselige anstalter, til at faae Guds wrede stillet og hans plager afvendte. Thi da wj bad ham hialp hand os, og da wj sukkede til ham i vor nød hørte hand os.

[Bededagen som Hans Majestæt hafde ordonneret det eene aar, blef i det andet aar omvendt til glædesdag.

Benedidet [(latin) velsignet] være derfor Gud og welsignet være derfor kongen, saaledes raaber og beder hele stiftetz jndbyggere med mig, og mand effter mand ja fægge effter fægge wil wisselig saa raabe til æwig tiid.

Da Gud saaledes hafde hørt wor bøn, da ligesom Gud i naturen hafde donnet disse foromskrefne dyr til at straffe os med, saa er det forunderligt at høre hvorledes Gud brugte andre dyr af sine skabte ting til at ødelegge ormene og lemannerne med. Thi da ormene /: da de ligesom hafde giort fra sig :/ samlede sig i stoer mængde ved smaa wande, kom der saa stoer een mængde krager og andre fugle som tilforn aldrig har været seet og fortærede dem, ja deres graadighed effter disse orme war saa stoer, at de ophævede og opkastede jorden og mosen i stoere haabe og læssetal.

Lemannerne blefve paa denne maade ødelagde, der indfant sig saa mange hermeline eller røyskatter som aldrig tilforn er seet, disse ødelagde dem i stoer mængde, saa indfant sig og et slags fugl af størrelse som en kattugle, hvilche ligeledes fortærede dette utøy, foruden hvad folck og hunde dræbte.

Dette er da hvad som kand siges om disse 2de slags dyr og hvad svitte de medførte, Gud være lovet jeg kand slutte med dette, at Herren har forandret tiiden saa den arme almues nød og jammer nu tegner sig til bedring og med Guds hielp med tiiden vil komme j sin forrige stand.”

Lagmann Peter Vogt svarer:

”Der har været mengde af vildt, rensdyr, elsdyhr, harer, aarfugl, rypper, hierper og nogle agerhøns, vildduer, ender og deslige.

Mens siden forbudet kom, at bonden ej i dend forbundne tiid maatte skyde, er skovene opfyldt med ulfve, laasse, biørne, ræfve, vilkatte etc. der ødelegger de unge dyr og spollerer fugleæggene, saa wildt er siden bleven dis mindre, udyr i meere mengde, og det beklageligste at bondens børn, der fra deres ungdom af, blev vandt at skyde, endog med rifler meget sickert, nu derover bliver afvendt, thj dend eeneste tiid naar saadant skulde skee, var legsommeren [den første del av sommeren], naar de ej hafde med jordbrued at bestille, mens laaae i fieldene i deres sættre.

Insecter mangfoldige, hvis nafne for det meeste her ere ubekiendte.”

På dette spørgsmålet gir sorenskriver Niels Lambach ved Nedre Romerike Sorenskriveri et relativt fyldig svar:

”Wilt falder nu omstunder iche i den abundance, som i de forige tider, aarsagen bliver da uforgribelig denne:

Ved den allernaadigste iagtforordning og forbud i wisse maaneder at skyde wilt, er all skud i skoug og marck ophæved, hvorwed de skadelige udyr af biørn, ulve, losse, som ere 3de slags og ræve,

saa og rovfugle ørn, høge og falche ere nuu /saa\ dierve og dristige, at de ved den roelighed af skyden opholde sig nu mit i bøygderne, da de forhen før forbudet wed den giefnlige skyden af krudrøg og damp, søgte ude de langtfraliggende wilde skouge, fiede og marche, og saaledes bliver da det i landet opwoxende wilt af disse udyer som forbemelt til mestedeell opædte og ødelagde, som wirchelig /er\ een stoer skade for bebyggerne, men denne tagne forliis wed wiltes mistelse er ingenlunde at considerere imod den ubødelig skade wed de mange hæste, kiør, faar, ietter og sviin/: som dette lands største force og herlighed:/ af biørn, ulve, losse og ræve blive needfældede til landetz største swechelse, som erfarenhed lærer os, desuden er det bekiendt, at det unge mandskab i landet, som i forige tiider widste med megen behendighed at omgaaes med gewehr, /er\ nu omstunder gandske raae og ukyndige til at tractere gewehr, hvorom landets offiserer haver den beste erfarenhed.

Wildt i denne egn bestaar da af biørn, ulve ræve, losse eller gouper og harer, og iblant kand der i skougen findes et elsdjur eller fleere, af fugl sc. tiur og røy, uhrfugle, hierper rudder, snipper, begasiner, aggerhøns, ender, heyrer, graa og sorte kramsfugle, ørne og høge, af insecter findes utallige, og hvad enten aaret erhidsigt eller kaalt, fugtigt eller tørt, saadanne aars forandringer producerer sine slags insecter, som aarlig kand observeres.”

For Sørum sogn er sogneprest Abildgaards svar betydelig kortere:

”Da her icke er store skauge, saa er ei heller mengde af noged slags vildt, dog findes her af diur: Biørne, ulve /: som gjør somme aar megen skade paa creaturen :/ reve, harer.

Af fugle: Tiur, aafugle, ender, duer, kramsfugle,

Af insecter de fleste sorter som ellers i landet overalt er bekient.”

Også sogneprest Lange i Aurskog gir en relativt utførlig orientering om viltet:

”Det firefødte og fuglevildt her mest falder, ere: ulve, ræver, harer, tiurer, uhrhøns, gjerper, ryper /: med stor snee :/ dog i nogle aar ikke af synderlig mængde de gode og nyttige, vel ulver og rovfugler desto fleere, ellers skydes og undertiden een biørn, vielfrosser og for dum skudt i Ovlie skoug, ligesaa og raaebuk, eet dyr fornemmes og, som de kalder heloor /: noget mindre end een maar, men meere sortebruun i haarene, end maaren, ellers liig maaren og eegeren, som og ere her, derudi, at den gaaer i træerne, er meget vahr, og vanskelig at faae skud paa :/ lossen eller een slags gaupe kommer og frem, thranen blev seet sidste vaar, saa er og steenulven, saa stor som ørnen, her findes, imellem vingerne een god faun, ligesaa eet slags falker, blaaeagtige som een due, men under bugen meere hvidlige.

Af insecter er ingen observeret, uden ordinaire, fluer, orme, myg, myrer etc. undtagen og de skadelige orme, som i de seeniste aaringer ogsaa her somme steds gjorde skade paa grøden og græsset.

Årsmøte i Romerike historielag

Onsdag 31. mai holdes det årsmøte i Romerike historielag på Lørenskog Kultursenter, Skårersletta 67 i Lørenskog. Frammøtet på årsmøtet har vært på retur de siste åra, og det har vel heller ikke vært de mest spennende sakene som har vært behandlet.

Til årets årsmøte har imidlertid Blaker og Sørum historielag sendt inn et forslag som vi håper vil dekke debatt: Vi foreslår å skille ut Historielagets Hus på Skedsmovollen som et eget rettsobjekt, og la Romerike Historielag leie tilbake nødvendig kontrollplass fra dette selskapet, som kan fokusere på en økonomisk forsvarlig drift av eiendommen.

Bakgrunnen for forslaget er at det fra flere lokallag de siste åra har vært reist kritikk for at alt for mye av styrets oppmerksomhet har vært fokusert mot drift av Historielagets Hus, mens aktivitetene mot lokallaga på Romerike er blitt tilsvarende nedprioritert.

Svein Sandnes

Slektsforskning – en spennende oppdagelsesferd

Onsdag 13. september klokka 19.00 inviterer Blaker og Sørum historielag til etablering av et slektshistorisk forum i laget. Møtet finner sted på Biblioteket på Sørumsand, og alle som er interessert er hjertelig velkommen. Initiativtakeren til forumet, Palmar Huse, gir oss her et eksempel på hva kan skje når en begynner å snuse i historia.

Det starta med en etterlysning jeg fikk fra Aberdeen i South Dakota 2. mars 2006. Kan noen hjelpe meg å finne Myra gard, var spørsmålet.

Myra fant jeg med det samme, men etter hvert som jeg begynte å dra i de trådene som forbandt personen som kom med etterlysningen med dem som hadde bodd på Myra gard, dukket det fram mange interessante opplysninger. Bare heng med, så finner du nok ut at det å finne sine aner og samtidig lære litt historie kan være både lærerikt og spennende!

På Myra gard finner vi i folketellinga fra 1865 denne familien:

Kristian Hans, 31 år	Husfader
Anne Olsd., 40 år	hansKone
Mina O., 9 år	datter
Karoline, 6 år	datter
Olai, 4 år	søn
Johan, 1 år	søn.

Alle med fødested Blakjer.

Når jeg kontrollerte barna mot opplysningene i kirkeboka, fant jeg ikke Mina. Karoline er født 5/10 1859 og døpt 13/11 samme år i Blaker kirke. Hans Olai er født 23/6 1861 og døpt 3/8 samme år i Blaker kirke. Johan Hagbard er født 3 /4 1865 og døpt 25/6 samme år i Blaker kirke.

Den eneste av barna jeg har funnet ut noe mer om er Johan Hagbard. Han har jeg sannsynligvis funnet igjen på garden Staalidt i Lunner, i hvert fall stemmer både fødselsår og fødested.

Anne Olsdatter hadde flere barn

Det viste seg fort at Anne hadde vært ute og ”luftet seg” før hun kom til Blaker. Så nå gjelder det å holde orden på tingene. Anne

Dorteia Olsdatter er også kjent som Anne Olsdatter Lystadeie, født 23/12 1823 og døpt i Sørum kirke 1/1 1824.

Hun fikk i alt tre uekte barn:

1. Andreas Kristoffersen, Haugen under Fossum, født 12/10 1844 og døpt i Blaker kirke 20/10 samme år. Som far er oppgitt Kristoffer Andersen, enkemann og lensfogd. Andreas emigrerte til USA 13/8 1868 i følge amerikanske immigrasjons-registre.

Petter Olaus og Margrete Fossum

2. Petter Olaus Olsen, Vennum under Sennerud, født 28/12 1849 og døpt i Sørum kirke 3/2 1850. Som far er oppgitt Ole Pedersen, Vestbyeie. Petter Olaus tror jeg må være den samme som er tjenestgutt på Haugen under folketellinga i 1865. Like etter reiste han til Oslo.

Der giftet han seg 30/4 1868 med Margrete Kristiansen fra Fjeldbo i Høland. Hun hadde flyttet fra Høland til Vestre Aker i 1862. I folketellinga i 1865 finner jeg henne som dagarbeider på veveri. Hun hadde da bosted på Korsvold. Sammen med Petter Olaus fikk hun to døtre i Norge. I Vestre Aker kirke finner vi opplysninger om dåpen til begge jentene: Alvilde Pauline Ovidie ble født 15/3 1869 og døpt 30/5 samme år. Maren Julie ble født 22/12 1871 og døpt 21/1 1872.

For å finne mer om Margretes familie, går vi til bygdeboka for Høland og Setskog. Der finner vi Margretes far, Kristian Knutsen, Vennemo, født i 1803 og død 1882 på Fjeldbo. Han var først gift med Anne Margrete Edwardsdatter. Hun døde før 1845, og de hadde ingen barn. Han giftet seg igjen i 1846 med Kristine Marie Paulsdatter, Nyborg, født 1816 og død 1879 på Fjeldbo. De fikk barna Anton, født 1846, Margrete, født 1849, Petter Julius, født 1850, Halvor, født 1853, Christoffer Columbus, født 1854 og Ole August, født 1859.

En kar fra området, Erling Bergsjø, har i sine erindringer betegnet Margretes bror, Christoffer Columbus, som sin tids mest kjente husmann på Evenby. Det heter seg at bonden på Evenby Søndre, Johan Bergsjø, inngikk en avtale med sin

husmann, Kristian Knutsen, om at han skulle få ei halv tønne korn dersom han kalte den nyfødte gutten Christoffer Columbus. Kristian syntes åpenbart det var en god avtale, for slik ble det.

Petter Olaus reiste til Amerika før minstejenta ble født. I 1872 kjøpte han billett til resten av familien, og de reiste 30/8 1872 med destinasjon Chicago for å møte Petter Olaus igjen. De bodde en stund i Minnesota før de dro videre til Aberdeen i South Dakota, hvor de fikk stor familie og etterslekt. I USA brukte Alvilde navnet Wilda, mens Maren Julie kalte seg Julie. Hele familien hadde tatt etternavnet Fossum etter gardsnavnet i Blaker.

Ole og Maren Dorthea Holter

3. Maren Dorthea Christophersen, Venum, født 22/5 1853 og døpt i Sørums kirke 3/2 1850. Som far er oppgitt Christopher Andersen, Fyn i Blaker Anex til Urskog. Fra mine oppdragsgivere i USA ble det opplyst at Maren Dorthea hadde giftet seg med Ole Holter. Det er for så vidt riktig, men kirkeboka forteller mer: KL 6 174/2. Den forteller om en vielse 6/1 1880 mellom Ole Arnesen, Allmenn-holtet, Hof, Våler, født 6/8 1845 og Maren Dorothea Kristoffersdatter, Sennarudeie, født 1853.

Det kan være litt forvirrende at det om brudgommen ved konfirmasjonen står at han var født 27/4 1845. Om Maren Dorothea står det ved vielsen at hun er født på Harkerud. Men det har liten betydning. Det viktige er at hun har oppgitt Christopher Andersen, Fyn, som far til barnet. Det betyr at Andreas og Maren Dorothea har samme far. To prester har bare benyttet litt forskjellig skrivemåte.

Maren Dortheas og Oles tre første barn er døpt i Sørums kirke: Karl Arnt, født 27/4 1880 og døpt 25/7 samme år, Thora, født 12/8 1882 og Hilda Marie født 3 /4 1886.

Thora emigrerte 20 år gammel 3 /4 1903 til New York. Søsteren Hilda Marie emigrerte 4/10 1907 med destinasjon South Dakota. Hun døde der 10/2 1976.
Palmar Arnfinn Huse

Har du husket kontingenten?

Sammen med papirene til årsmøtet og Sørumspeilet nr. 1 i år sendte vi deg en giro for betaling av medlemskontingenten, som også for 2006 er kr. 150,-, hvorav kr. 50,- går til Romerike Historielag.

Ved påsketider var det fortsatt ca. 50 medlemmer som ikke hadde innbetalt kontingent for 2006. Disse vil om kort tid få en purring i posten, og dersom betaling ikke kommer, vil forsendelsen av Sørumspeilet opphøre fra og med nummer 4. Dersom du ikke er lei av medlemsskapet i historielaget, men bare har glemt kontingentinnbetalingen, håper vi du sender oss kontingenten i løpet av sommeren.

Ønsker du å aktivisere deg i noen del av historielagets mangslungne aktiviteter, må du ta kontakt med en av oss i styret. Vi kan tilby deg oppgaver innenfor de fleste områder og med ulik vanskelighetsgrad og omfang.

Sørumspeilet

Artikler fra Blaker og Sørums historielag redigeres av Svein Sandnes.

Returadresse: Svein Sandnes

Eidsvegen 1, 1927 RÅNÅSFOSS

B

